

1784 under titeln *Krigs-scholan* och återutgavs redan nästföljande år under den kanske mer säljande rubriceringen *Heroiska gärningar, blodiga händelser, praesence d'esprit och subordinations-brott igensökta och med granskning tagna utur alla rikens militairiska historier ifrån verldenes skapelse til närvarande tider*.

I vimlet av märkliga och pittoreska episoder i Raynals hektiska liv förtjänar åtminstone en att återges. Under sin resa i Schweiz – där han bland andra celebriteter träffade både Johann Caspar Lavater och Madame de Staël – fick Raynal infallet att låta resa en över tio meter hög obelisk på Rütli-ängen vid Vierwaldstättersjön, den plats där de tre kantonen som ingick i det ursprungliga schweiziska edsförbundet möts. Monumentet, vars syfte var att hylla frihetens idé och det fria Schweiz grundare, uppfördes trots lokalt motstånd och problem med finansieringen, men krossades av blixten samma år som Raynal själv gick bort. En pikant detalj i sammanhanget var att en av de första tillskyndarna av idén med monumentet varit ingen mindre än Benjamin Franklin, åskledarens uppfinnare. För ett ögonblick överger Bancarel sin apologetiska inställning och påpekar med mild ironi att den som gör alltför flitigt bruk av symboler ibland riskerar att själv falla offer för dem.

Det råder ingen tvekan om att Gilles Bancarel är en framstående kännare av abbé Raynal. Han åberopar och citerar flitigt en imponerande mängd dokument och källor, varibland åtskilliga förut okända, och hans egna bidrag till litteraturlistan upptar inemot 20 nummer. Huvudintrycket av läsningen är dock att författaren hållit sig alltför ängsligt och detaljrikt nära den biografiska linje han i inledningen sagt sig vilja undvika och därför bara antydningssvis orkat höja sig till mera övergripande och kritiskt hållna sammanfattningar och bedömningar.

Sven Björkman

Margareta Björkman, *Catharina Ahlgren. Ett skrivande fruntimmer i 1700-talets Sverige*, Stockholm: Atlantis, 2006. (512 s.)

I denna omfattande och innehållsrika bok har Margareta Björkmans ambition varit att lyfta fram »en försvunnen människas värld». Den i historien försvunna människan är Catharina Ahlgren som levde under

1700-talet och en bit in på nästa århundrade. Hon var översättare och blev en av Sveriges första kvinnliga journalister då hon gav ut tidskriften *Brefväxling emellan twänne fruntimmer*. Det är hennes ovanliga livsöde som yrkesverksam kvinnlig journalist och hennes mobilitet i olika sociala miljöer som främst intresserat Björkman. Hennes syfte med boken, har varit att kartlägga och beskriva Catharina Ahlgrens levnadsbana och produktion samt belysa de miljöer hon verkade i.

Margareta Björkman har delat upp innehållet i sin bok i fem delar. I den första tecknas Catharina Ahlgrens levnad. Björkman påpekar att redovisningen är fragmentarisk på grund av bristande källmaterial. Med undantag för en femtonårsperiod då Catharina Ahlgren helt försvinner ur källorna, lyckas hon dock finna tillräckligt med information för att kunna presentera en sammanhängande bild. Det är ett ovanligt levnadsöde som målas upp. Catharina Ahlgren kom under sitt liv att befinna sig i vitt skilda sociala miljöer. Hon föddes in i en lantlig högreståndsmiljö och verkade till och med under en kortare period i det aristokratiska hovet. Två gånger gifte och skiljde hon sig. Efter sin första skilsmässa tvingades hon genomgå en social degradering, till en stockholmsk småborgerlighet som enligt Björkman gränsade till proletariat. Det var efter den första skilsmässan som Catharina Ahlgren började ge ut sin tidskrift och utföra översättningar. En av orsakerna till hennes produktion, menar Björkman, skulle vara behovet av försörjning. Under senare delen av sitt liv fick hon också erfara det provinsiella stadslivet, då hon under en period var bosatt i Linköping. Catharina Ahlgren fick fyra barn vars liv också uppmärksammas i levnadsbeskrivningen.

I den andra delen gör Björkman en tematisk analys av Catharina Ahlgrens tidskrift *Brefväxling emellan twänne fruntimmer*, som utkom under åren 1772–1773. Tidskriften består bland annat av brevväxlingar mellan signaturen Adelaide och olika brevvänner. Bakom signaturen dolde sig Catharina Ahlgren; hennes eget namn publicerades aldrig. I analysen håller Björkman genomgående isär Adelaide ifrån Catharina Ahlgren. Med utgångspunkt från Adelaides brev ger Björkman inblickar i olika för tidsperioden aktuella sammanhang. Med stöd av tidigare forskning belyses bland annat synen på religion, rojalism, kärlek, äktenskap och vänskap. Kapitlet inleds med ett utförligt resonemang kring Catharina Ahlgrens verksamhet som publicist. Här diskuteras också pressens betydelse och rådande villkor för tidningsutgivning. Björkman ställer sig den

intressanta men svåra frågan om vi kan förstå vad Catharina Ahlgren egentligen tyckte och tänkte genom att studera Adelaides brev. Enligt Björkman kan breven bidra med information om Catharina Ahlgrens självuppfattning, dock kan de ifrågasättas som källor till hennes levnadsteckning. Björkman menar vidare att Catharina Ahlgren genom skrivandet har kunnat utforska den egna tankevärlden. Hon har både undersökt gränserna och överskridit dem. Anonymiteten förlagd i signaturen Adelaide har inneburit att Catharina Ahlgren fritt kunnat pröva olika ställningstaganden. Innehållet i både första och andra delen av boken skulle kunna locka till resonemang av psykologisk art. Björkman undviker dock denna typ av spekulationer och låter den sakliga information hon fått fram tala för sig själv. Tillsammans med beskrivningar av den sociala kontexten är det en levande bild av Catharina Ahlgren som Björkman målar upp.

I den tredje delen byter Björkman än en gång inriktning. Här lämnar hon sin biografiska ansats till förmån för en textanalys. Björkman söker svar på frågan huruvida Catharina Ahlgren levde upp till tidens språkliga stilideal. För att besvara sin fråga analyserar Björkman tre textavsnitt som hon finner representativa för tidskriften. Hon kommer fram till att Catharina Ahlgrens texter på det hela taget stämmer överens med tidens språkliga stilideal även om de också vittnar om några avvikelser. Den fråga Björkman besvarar med hjälp av textanalysen ligger i linje med bokens övergripande syfte. Dock uppfattar jag detta kapitel som ett avbrott från de övriga delarna i boken. Jag menar att textanalysen blir alltför detaljerad. Påpekandet måste dock ställas i relation till frågan vilka läsare Björkman haft i åtanke då hon skrivit boken. Boken tycks skriven för en blandad publik; den skall tilltala såväl läsare med en professionell vetenskaplig hållning som läsare med populärhistoriska intressen. Om detta antagande är riktigt tror jag att redovisningen av textanalysen med fördel hade kunnat reduceras. En presentation av resultaten hade varit tillräcklig.

Bokens fjärde och femte delar innehåller en intressant och viktig granskning av Catharina Ahlgrens översättningsarbeten, ett resonemang kring 1700-talets översättningspraxis, samt en diskussion kring vilken läsning Catharina Ahlgren kan ha tagit del av och vilket inflytande den kan ha haft på hennes arbete. Med de två sista delarna binds bokens innehåll samman till en fungerande helhet.

I inledningskapitlet skriver Björkman att uppdra-

get att beskriva en försvunnen människas värld kan förefalla vara mer lämpat för en romanförfattare än för en forskare. Med sin egen bok som exempel menar jag att hon i denna fråga snarast befäster forskarens förtjänster. Margareta Björkman har skrivit en biografi i vilken hon med framgång kombinerar ett vetenskapligt förhållningssätt alla fördelar med en levande och lättillgänglig framställning.

Eva Joelsson

Jakob Christensson (red.), *Signums svenska kulturhistoria. Frihetstiden*, Lund: Signum, 2006. (569 s.)

Bandet om frihetstiden utgör fjärde delen av Signums stora satsning på ett översiktsverk om svensk kulturhistoria. Totalt planeras åtta band. Denna volym innehåller sammanlagt 17 artiklar, alla av olika författare. Större delen är bearbetningar av tidigare publicerat material. Här finns bland annat texter om lantprästernas villkor (Carin Bergström), om religion (Ingmar Brohed), universiteten (Bo Lindberg), bokhistoria (Per Ridderstad), om trädgårdsodling och jordbruk (Ingvar Svanberg resp. Carl-Johan Gadd), manufaktur och förlagssystem (Lars Magnusson), topografi (Maria Adolfsson), arkitektur (Elisabet Stavenow-Hidemark), brevskrivning och språkundervisning (Stina Hansson resp. Elisabet Hammar) samt teater och opera (Marie-Christine Skuncke). Som synes är det lite av varje. Eftersom väldigt mycket kan rymmas under beteckningen »kulturhistoria» och redaktören samtidigt varit tvungen att begränsa omfånget, så har urvalet blivit en aning godtyckligt. Signums kulturhistoria är ingen heltäckande översikt av svenskt 1700-tal, det handlar snarare om en samling specialstudier.

De enskilda artiklarna skiljer sig inte åt enbart till innehållet. Kronologin är också den ganska vagt definierad. Några av författarna håller sig till den traditionella politiska tidslinjen (1718/1721–1772), andra fortsätter långt in i 1800-talet, medan åter andra i stället letar sig bakåt till stormaktstiden. Detta är väl i sig inga större problem så länge man anger skäl för sina överträdelser. Nils Erik Villstrand, exempelvis, behandlar nyhetsförmedling via predikstolen. Bruket att sockenprästen läste upp officiella – och mindre officiella – kungörelser från predikstolarna före gudstjänsten bestod under en lång tidsperiod och det är då lämpligt att som Villstrand gör behandla detta som ett fenomen. Så gör dock inte alla författare, och vid några tillfällen